

Стефан С. Симоновић*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Студент МАС србистике

ПЕРИОДИЗАЦИЈА СЛОВЕНАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ XX ВЕКА У ИСТОРИЈАМА КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ЈУГОСЛОВЕНСКО ПОДРУЧЈЕ

Имајући у виду тезу да историје књижевности као најрелевантније и најобухватније синтезе о развоју књижевности (ре)конструишу књижевну прошлост и/или садашњост, у раду настојимо да утврдимо начела периодизације и укажемо на главне мене у развоју словеначке литературе XX века. Корпус сачињавају историје словеначке књижевности Станка Јанежа (1959), Антона Слодњака (1972), Јожа Погачника и Франца Задравца (1973), те књижевноисторијски преглед Марије Митровић (1995). У раду ћемо се осврнути и на српско-словеначки културни дијалог у оквирима социјалистичке Југославије.

Кључне речи: словеначка књижевност XX века, периодизација, Станко Јанеж, Антон Слодњак, Јоже Погачник, Франц Задравец, Марија Митровић, јужнословенска компаратистика

1. Српско-словеначке културне везе у југословенском контексту: кратак увод

Друштвено-политичке прилике у Југославији условиле су специфичан интеркултурни дијалог међу чланицама-републикама. С једне стране, тенденциозно су се националне културе потирале зарад стварања југословенског идентитета, а са друге стране, неговала се идеја о независним и самосталним целинама, на којој се радило када су политички притисци слабили. Југословенски књижевно-културни живот сведочи о богатој издавачкој продукцији (издавачке куће са јасном уређивачком политиком, велики тиражи белетристичких и других дела, часописи испарцелисаних оријентација) и схватању културних производа као капитала који богати националну културу. Тадашњи интеркултурни контекст уважавао је стручњаке – критичаре који владају целином простора других књижевности:

„Ona [književna kritika, S. S.] kao svojevrsna međuknjiževna kritika nije samo u prošlosti aktivno sudjelovala u stvaranju kanonskoga statusa pojedinoga teksta, nego je bitno svjedočila o onome što u teoriji zovemo dvo- ili višejezičnost ili još bolje – poliliterarnost, koja podrazumijeva određenu mjeru usvojenja dviju ili više književnih

* s.simonovic-18487@filfak.ni.ac.rs

tradicija, za razliku od dvo- ili višepripadnosti pojedinih pisaca koji tvore ono što ja zovem interkulturni pisci, odnosno specifična međukulturna književnost.” (KOVAC 2012: 132).

У СФРЈ-и постојали су истраживачки напори да се књижевна грађа југословенских народа²² представи у виду антологијских едиција, књижевноисторијских прегледа, књижевних лексикона, библиографија међусобних превода, студија и монографија које су захватале поетике класика националних литература, итд. У првој Југославији курс из словеначке књижевности на београдском универзитету држао је Урош Џонић, а у социјалистичкој Југославији предмете су организовали Димитрије Вученов, Тоде Чолак, Марија Митровић, и др. Након распада заједничке државе, словеначка књижевност је све мање присутна на универзитетима у Републици Србији, а данас се као засебан предмет проучава само на новосадском универзитету (Бојана Стојановић Пантовић и Милош Јоцић), док се на београдском универзитету изучава у оквиру ширег прегледа јужнословенских књижевности. На Филозофском факултету Свеучилишта у Љубљани није било прекида у изучавању јужнословенских књижевности, али је курикулум, почев од болоњског система студија, прилагођаван друштвено-политичким приликама и новијим и актуелнијим методолошким струјама:

„Ljubljanski je bolonjski studij južne slavistike interdisciplinaran, moguće je povezivanje sa svim studijskim grupama na Filozofskom fakultetu, a možemo govoriti i o njegovoj unutarnoj interdisciplinarnosti, tj. o povezivanju jezikoslovnih i književnoznanstvenih predmeta te o prelaženju okvira pojedinih južnoslavističkih disciplina i filologija. Studij je osmišljen na komparativnom pristupu i problematiziranju pojava – srodnih, sličnih ili suprotnih u južnoslavenskim književnostima i jezicima. Bolonjski magistarski studij južne slavistike [...] predviđa prije svega kolegije interkulturne metodološke orijentacije, prevodilačko-teorijske predmete, problemske kolegije iz svih južnoslavenskih jezika i književnosti, urbane kulture, interkulturne komunikacije, naglašeno je proučavanje književnosti (i jezika) u interkulturnom položaju te interkulturno posredovanje.” (STRSOGLAVEC 2011: 133).

2. Словеначка књижевност XX века: о појединим периодизацијским аспектима

2.0 Дисконтинуитети у развоју словеначке књижевности били су условљени територијалним и друштвено-политичким положајем. Државану самосталност, политички и национални суверенитет Словенија је добила после Другог светског рата. Наглашава се да је словеначка књижевност остварила континуитет са регионалним/европским токовима књижевности тек у 20. веку, док се ранији периоди **посматрају кроз призму националног освешћивања и конституисања**³.

2 У корпусу разматраних историја књижевности налазе се библиографске јединице о најзначајнијим публикацијама посвећеним појединим раздобљима, писцима и њиховим делима, и сл.

3 Станиша Тутњевић (2011: 96–119) развојни пут словеначке књижевности посматра кроз следеће етапе: 1. *почеци писмености*, 2. *одјек реформације* (16. век): превођење Библије и израда прве граматике словеначког језика са правописним правилима, 3. *период католичке обнове* (17. век и прва половина 18. века): властитим језиком људи се споразумевају, али је културни живот изван њих будући да се одвија на латинском, немачком и италијанском језику, 4. *време просвећености и предромантизма* (друга половина 18. века–1819–1830) у знаку је национално-будничких идеја које су обележиле читав

2.1 Станко Јанеж⁴ је према издању *Zgodovine slovenske književnosti* (урађена у коауторству са Мирославом Равбарјем, Марибор, 1957) приредио *Istoriju slovenačke književnosti* (Сарајево, 1959). При томе је Станко Јанеж извршио извесна скраћивања, измене, исправке и допуне у односу на словеначко издање, док је за израду селективне библиографије о литерарно-историјским и есејистичким делима о словеначкој књижевности на српскохрватском језику био задужен Франц Добровољац из Љубљане. Словеначка књижевност XX века је сагледана кроз четири књижевна периода – *модерну, књижевност између два рата, књижевност народноослободилачке борбе и књижевност у деценији после ослобођења*.

Као граничници периодизације *словеначке модерне* узете су година објављивања песничких збирки (Цанкарева „Еротика” и Жупанчичева „Чаша опојности”, 1899) и година смрти Ивана Цанкара / формирање заједничке југословенске државе, 1918. Раздобље је представљено кроз осврт на привредне, друштвене, културне прилике у Словенији тога доба, те представнике словеначке модерне. Стваралаштво најзначајнијих представника словеначке модерне (Драготина Кетеа, Јосипа Мурна Александрова, Ивана Цанкара, Отона Жупанчича) сагледано је у најширем смислу: песнички радови, прозни текстови, књижевност за децу, критички и полемички списи, полемички говори и предавања, преводилачки радови, и сл.

Словеначка књижевност између два рата представљена је кроз родове / жанрове – поезију, прозу, драму; дечју и омладинску књижевност; историју књижевности; филологију; лингвистику; критику и есеј; марксистичку публицистику. Раздобље „експресионизам и социјални реализам” хронолошки је омеђено 1918. годином (завршетак Првог светског рата и оснивање југословенске државе; смрт Ивана Цанкара) и 1941. годином (напад фашистичких држава на бившу краљевину Југославију и почетак ослободилачког рата против окупатора и домаћих изабљивача). Издвојена су два правца у словеначкој међуратној књижевности:

„У prvom razdoblju (1918 do 1930) u slovenačkoj književnosti javlja se struja umjerenog ekspresionizma. Ona je prije svega izraz duhovnih traženja čovjeka koji je proživio ratne

19. век „због тога што се тиме надокнађивао недостатак сопствених националних културних и научних институција и што све до средине 20. вијека Словенци нису имали сопствену државну творевину” (TUTNJEVIĆ 2011: 106), 5. *романтизам* (1830–1848): преовладава у часопису *Крањска чбелица* у коме најизразитије прилоге објављују Матија Чоп и Франце Прешерн, 6. друга половина 19. века у словеначкој књижевности обилује просветитељским, сентименталистичким, романтичарским, предромантичарским и позноромантичарским тенденцијама те се не може говорити о доследном реализму, 7. *модерна* (1892–1918): уважавање домаће (усмене) традиције и друштвено-културних прилика словеначког народа, 8. *међуратна књижевност* (1918–1945): експресионизам, футуризам, конструктивизам; покрет социјалне литературе, 9. после 1945.: социјални реализам; хватање у коштац са модерним европским књижевним струјањима.

4 Станко Јанеж (1912–1991) као историчар књижевности се у регионалном контексту најпречистиче књигом *Slovenska književnost* као првог дела *Pregleda zgodovine jugoslovenskih književnosti* (1953). (JUGOSLOVENSKI KNJIŽEVNI LEKSIKON 1984: 274). Јанежов приређивачки рад обухвата класике словеначке литературе: Мишко Крањец (*Волио сам их* (1957), *Земља се с нама покреће* (1958)), Прожихов Воранц (избор – 1960), Франце Прешерн (избори – 1959, 1960, 1961, 1963), Тоне Селикшар (*Другови* – 1960, 1961, 1963)), Иван Цанкар (*Слуга Јернеј и његово право. Приповетке* – 1963, 1965, 1966, 1969, 1971, 1977). У Словенији је 1987. објављено 6. измењено и допуњено издање прегледа најзначајнијих приповедних и драмских текстова новије словеначке књижевности – *Poglavitna dela slovenske književnosti, Vsebine in označitve, 1, Priповедna i dramska dela: 1789–1986*.

godine i koji je sve više gubio idejnu orijentaciju. Uporedo se javlja i grupa pisaca koji nastoje da realistički prikažu društvene poratne prilike s osobitim akcentom na socijalne suprotnosti vremena. U drugom razdoblju (1930–1941) iz borbe sa društvenom i političkom reakcijom izrasta grupa socijalnih pisaca, koji su pod uticajem Komunističke partije i naglašavaju idejnu borbu protiv reakcije, pripremajući slovenački narod za događaje koji su kasnije nastupili – Narodnooslobodilačku borbu.” (JANEŽ 1959: 335).

Писци су разврстани по књижевним генерацијама и на основу улоге коју је њихово књижевно стварање имало у друштвеним и идејним струјањима: 1) *генерација на прелазу* (песници: Алојз Градник, Павел Голиа, Фран Албрехт, Иго Груден, Јанко Глазер и др.; прозаисти: Иван Прегељ, Франце Бевк, Јуш Козак, и др.); 2) *генерација експресиониста и социјалних песника* (песници: Тоне Селикшар, Сречко Косовел, Миле Клопчич, Миран Јарц, Антон Водник, Едвард Коцбек, Божо Водушек, и др.; прозаисти: Тоне Селикшар, Владимир Бартол, Богомир Магајна, Лудвик Мрзел, Рудолф Клресал, и др; драмски писци: Антон Лесковец, Славко Грум, Братко Крефт, Фердо Козак, Јоже Крањц, и др.); 3) *генерација социјалних реалиста* и упоредо с њом *генерација касних експресиониста* (прозаисти: Ловро Кухар = Прежихов Воранц, Мишко Крањец, Антон Инголич, Иван Потрч, Цирил Космач, и др.). У оквиру сваке од поменутих генерација издвајају се основне поетичке иновације подстакнуте европским струјањима. У портретима нагласак се ставља на живот, рад и карактеристике писца (тематско-мотивске, жанровске и формалне). Код класика словеначке књижевности, управо оних чије се стваралаштво не може строго временски омеђити, прибегава се анализи целокупног опуса, тако да је горенаведена жанровска подела по генерацијама само условна. Излагање о драмској књижевности укључује: значај оснивања позоришта, нове драмске врсте, портрети писаца – Станка Мајцена, Антона Лесковца, Славка Грума, Рудолфа Голуха, Ангела Церквеника и Братка Крефта. Књижевност за децу и омладину представљала је одраз друштвених збивања и носи класно обележје. Омладинска књижевност обухвата поезију, прозу и драму, а писци су приказани кроз био-библиографске чињенице.

Књижевност народноослободилачке борбе настајала је у распону од 1941. када је на бившу Југославију извршен напад до 1945. када је ослобођена Словенија, као и читава Југославија. Тематика је усаглашена са потребама борбе, углавном су то ствараоци који су у претходном раздобљу видно изражавали идеје народног и социјалног ослобођења словеначког народа. Најчешће је присутан илегални рад у виду умножавања дела у рукопису, брошурама, мањим књигама које су настајале у илегалним штампаријама. Дају се осврт на збирке песама, партизанско позориште, партизанску прозу, партизанско песништво, као и портрети Матеја Бора и Карела Дестовника Кајуха.

Књижевност у деценији после ослобођења је обрађена у прегледу због временске блискости. Указано је на подстицаје које је извршила марксистичка филозофија, али и одјеке из совјетске, француске, енглеске, немачке књижевности.

Граничници периодизације су, код С. Јанежа, у складу са ширим друштвено-историјским приликама и националним књижевним збивањима. Селекција грађе је извршена по жанровском критеријуму, с тим да се поред белетристичких текстова у разматрање узимају и други видови/форме културног живота – нпр. преводи,

полемике. У појединим случајевима прибегава се и поделама по књижевним генерацијама и улози коју ти аутори имају. У представљању појединих праваца/струја доминира следећи приступ: осврт на друштвено-историјска збивања и европске књижевне прилике, општи приказ књижевног развоја хронолошког исечка и преглед часописа и друге издавачке делатности, портрети писаца који садрже следеће елементе: кратку забелешку о значају писца, живот писца, најзначајнија остварења или жанровски преглед (истицање тематских, композиционих и других поетичких особености), указивање на однос критике према опусу и препознавање европских / регионалних утицаја, закључна запажања о поезици у целини, селективну библиографију примарних текстова и избор критичких текстова.

2.2 *Историја словеначке књижевности* Антона Слодњака⁵ појавила се у Љубљани 1968, а на српски језик је преведена 1972. Историја словеначке књижевности сагледана је кроз три периода – 1) *историју усменог и писменог језичког стваралаштва у доба спречене државне интеграције Словенаца*; 2) *историју усменог и писменог стваралаштва на словеначком језику у доба буђења, јачања и усклађивања народнотворачке моћи* и 3) *савремену књижевност*. Антон Слодњак сматра да превласт песничког стваралаштва над писменошћу код Словенаца отпочиње после 30-их година 19. века. Дакле, нагласак је на другом периоду који је сагледан кроз следеће етапе: *продор нових књижевних струја и њихов утицај у лирици, епици и драми* (1896–1918); *књижевност као израз општељудских црта и потреба* (1918–1930); *књижевност као орган социјалног протеста, обнове и социјалистичке изградње* (1930–1950). Трећи период – *савремена књижевност* – представља преглед дат из пера Јожа Погачника.

Продор нових књижевних струја подељен је на: *прелазни период* (1890–1918); *'нова струја'* или *словеначка варијанта натурализма* (1895–1900); *преображај словеначке поезије* (1896–1904) и *родољубиво-друштвена фаза словеначке модерне* (1905–1918). Поступак укључује детаљан приказ литературе хронолошког одсечка: промене на друштвено-политичком плану, у периодици и културном животу, однос критичара према делу, текстолошке напомене, упоредно разматрање писаца у хронолошкој перспективи, интертекстуалне релације (уочавање и навођење сродних текстова, оповргавање поетичких начела на нивоу појединачних опуса, препознавање утицаја друге литературе и истицање индивидуалности писца; епигонство), доминацију тематског, композиционог, идејно-етичког и биографског приступа, учестало препричавање дела, ширу анализу најзначајнијих остварења.

Књижевност као израз општељудских црта и потреба (1918–1930) најпре је сагледана у широј културној перспективи, а потом су дати портрети најзначајних представника. *Књижевност као орган социјалног протеста, обнове социјалистичке изградње* (1930–1950) отпочиње указивањем на дотадашње токове словеначке књи-

5 Антон Слодњак (1899–1983) је историчар књижевности, прозни писац, есејист, универзитетски професор, аутор монографија посвећених словеначким писцима реализма и натурализма, те романсираних биографија (JUGOSLOVENSKI KNJIŽEVNI LEKSIKON 1984: 752–753). Књижевноисторијски рад А. Слодњака укључује *Pregled slovenskega slovstva* (Љубљана, 1934) и *Историју словеначке књижевности: поводом 1000-годишњице Брижинских споменика* (Београд, 1972). Слодњак је, између осталог, приредио избор из поезије Франца Прешерна (1962, 1981), те избор из драмског стваралаштва Ивана Цанкара (1968).

живности и уз контрастирање према ономе што долази 30-их година 20. века. Књижевни живот је подељен у две фазе: а) *књижевност као орган социјалног протеста* (1930–1941) и б) *књижевност у народноослободилачкој борби и првој фази обнове социјализма* (1941–1950). Иновација у односу на обраду претходних етапа односи се на сведеније портрете писаца и прегледније навођење генолошких особености. У том смислу су значајна и запажања о периодичким публикацијама које су неговале специфичне тематске или жанровске преокупације аутора. Прегледније су и синтезе које аутор нуди у вези са приказом одређених етапа књижевног живота.

Јоже Погачник је обрадио поглавље о *савременој књижевности*, и у њему доминира систематичнији приступ (у односу на Слодњаков метод) с обзиром на то да су јасно разграничени садржаји о којима се говори, те је смањена могућност за бројна понављања. Концепција приказа савремене словеначке књижевности подразумева: општи поглед на друштвено-политичке и књижевне прилике, издвајање поетичких иновација и присуства других филозофских примеса или књижевних подстицаја, жанрови поезије, приповетке и драматике приказани су тако да читалац може стећи основни увид у развој целокупне савремене књижевности, а потом и у специфичности на нивоу ауторске поетике.

Антон Слодњак је словеначку књижевност 20. века посматрао кроз функцију коју она остварује у националном контексту, те издвојио етапе: *доба јачања и усклађивања народнотворачке моћи* (варијанте: *продор нових књижевних струјања; књижевност као израз општељудских црта и потреба; књижевност као орган социјалистичких потреба, обнове и социјалне изградње*) и *савремену књижевност*. Контекстуализација обухвата детаљан приказ промена на друштвено-политичком плану, периодике, културног живота, односа критичара према делима. Анализа дела је спроведена кроз текстолошке напомене, интертекстуалне релације, тематски, композициони, идејно-етички и биографски метод, приступа се свеобухватнијој анализи најзначајнијих остварења, неретко се прибегава и препричавању дела.

2. 3 Јоже Погачник⁶ и Франц Задравец су према раније публикованом ана-

6 Јоже Погачник (1933–2002) је универзитетску каријеру градио на загребачком, новосадском, словеначким универзитетима. У Србији је објављивао научне радове у истакнутим научним часописима – *Књижевна историја*, *Зборник Матице српске за славистику*, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, *Летопис Матице српске*, *Поља*, *Књижевност и језик*, и др. Научна делатност Јоже Погачника у Србији се може груписати у неколико целина: (1) (теоријски аспекти) проучавања југословенске компаратистике – нпр. „*Tipologija starijih razdoblja u južnoslovenskim književnostima*” (1979), „*Odrednice savremenog jugoslovenskog eseja*” (1980), „О регионалним истраживањима: (могућности и границе) (1983), „*Књижевни аспекти идентитета*” (2001); (2) огледи и студије посвећене словеначким ауторима – нпр. „*Pesništvo Julijana Tamaša*” (1986); (3) уређивачки рад у едицијама Матице српске – нпр. избор из дела Јанка Керсника (1975), *Златни чун* Сречка Косовела (1981), избор из поезије Симона Грегорчича (1984), књижевноисторијски преглед *Словеначка књижевност* (1987) и другим издавачким кућама – нпр. *Пролећни дан* Цирила Космача (1981), *Песме* Ервина Фрица (1981), односно (наставним) подухватима (*Samonikli Prežihova Voranca* (1982); (4) радови посвећени класицима српске књижевности – нпр. „*Физиономија Стеријиних `Родољубаца`*” (1981), „*Andrićeva radikalizacija tradicije romana*” (1981), „*Nastanak i razvoj Vukove kulturološke zamisli*” (1987); (5) интегралне публикације – нпр. *Норме и форме* (1981) укључује радове посвећене периодизацијским аспектима, генолошким особеностима, већински захвата словеначке и српске ауторе 19. века, тј. обједињује европски и јужнословенски контекст у стваралачкој синтези. Последња Погачникова синтеза словеначке књижевности на овим просторима је *Slovenska književnost* (Загреб, 1991) настала у

литичком раду у осам књига (1968–1972) приредили *Istoriju slovenačke književnosti* (1973). Прерађени рукопис потписују Јоже Погачник са уделом приказа развоја словеначке књижевности до краја 19. века и послератних прилика, и Франц Задравец⁷ који приређује преглед словеначке књижевности прве половине 20. века. Публикацију су на српски језик превели Милорад Живанчевић и Марија Митровић, а њене интенције су усмерене ка међусобном споразумевању српске и словеначке културне средине. Словеначка књижевност XX века је представљена кроз следеће правце: *неоромантизам, експресионизам и социјални реализам, егзистенцијализам и структурализам*.

Контекстуализација *словеначког неоромантизма* обухватила је истицање германизације, европеизације, прилагођености домаћим културно-политичким приликама. Преглед књижевно-естетских погледа укључује: естетски субјективизам, презир формалистичке поетике и католичке нормативне естетике, признање спонтаног природног ритма и облика, побуна против деперсонализације лирске песме, присуство мотива европске декадентне лирике, познавање модерних европских песника и њихових гласила, тежња за дематеријализацијом свега материјалног, и др. (POGAČNIK i ZADRAVEC 1973: 339–354). Детаљно су размотрени главни тематски слојеви лирике, прозе и драме, те облик и стил у коме се изражавају. У сталне лирске песничке облике убрајају се песма, сонет, газела, епигрми, сатиричне песме, баладе, романсе; у оквиру приповедачке прозе издвојени су романи, исечци из сеоске и грађанске цивилизације и културе, псеудонатуралистички роман, социјални и национално-политички роман, историјски роман, психолошки роман, новела, уметничка приповетка, цртица (вињета, силуета); док су у оквиру драмске књижевности истакнуте реалистичка драма са натуралистичким и симболистичким примесима, натуралистичка и симболистичка једночинка, класицистичко-романтичарска трагедија, народна игра) (POGAČNIK i ZADRAVEC 1973: 354–386). Типолошко-стилске особености жанра укључују: зачетке жанре на нивоу поетике раздобља, битна обележја жанра код појединачних представника – примесе жанра, тематски и композициони оквири, дистинктивна обележја, (европски) узорци, експлицитну поетику, и др. Генеа уметничког израза прати се код најзначајнијих представника словеначког неоромантизма – Драготина Кетеа, Јосипа Мурна, Ивана Цанкара, Отона Жупанчића, Франа Финжгара, Алојза Градника, Владимира Левстика, Ивана Прегеља, Изидора Цанкара и Фраба Милчинског. Завршни део сумира запажања о поетичким иновацијама.

Словеначки експресионизам и социјални реализам (1918–1952) сагледан је кроз социјалне, политичке и културне прилике, основне књижевно-естетске токове овог раздобља, разматрани су проблеми позоришта и књижевне теорије тога доба. Проучене су формално-естетске карактеристике на жанровском плану. Припове-

---

коауторству са Иваном Цесаром.

⁷ Франц Задравец (1925–2016) је у словеначкој науци о књижевности познат по приређивачком раду (нпр. сабрана и/или изабрана дела Прежихова Воранца, Мишка Крањеца) и књижевноисторијским синтезама (нпр. *Slovenski roman dvajsetega stoletja* у два тома 1997–2002). У Србији је учествовао у публикавању изабраних приповедака Мишка Крањеца (1958, 1964, 1975), објављивао радове у научним часописима (*Летопис Матице српске, Књижевност и језик*), изналазио везе између српског и словеначког симболизма, писао о Селимовићевом делу, и др.

дачкој прози је посвећено значајно место – роман, новела, бајка, легенда, социјално-критичке цртице, словеначка варијанта експресионистичког романа, колективни социјални роман, роман лика, историјски роман, аналитичко-психолошки роман, (ауто)биографски роман, путописна и мемоарска проза. На словеначку драмску књижевност утицале су марксистичка мисао, Фројдова психоанализа, док су најчешће форме експресионистичка драма, историјска драма, колективна драма, реалистичка сеоска/грађанска драма, драма народноослободилачког рата и револуције.

Послератна словеначка књижевност (од Другог светског рата до 70-их) именована је периодизацијским константама – егзистенцијализам и структурализам – које чине мисаони и стилски слој овог периода и симултано се реализују. Естетика утилитаризма, утицај америчке и француске књижевности (филозофија егзистенцијализма, тема апсурда), трагови немачких егзистенцијалистичких мислилаца (Јасперс и Хајдегера), коришћење митолошких, историјских, књижевних аналогја – приближавају словеначку књижевност европским токовима. Жанровски преглед показује да су промене видљивије у поезији и драми, док је приповедачка проза, због много чвршће везе са традицијом, теже доживљавала преображај. У општем погледу на послератне тенденције истакнута је склоност ка постреалистичким, постекспресионистичким и постсимболистичким формално-стилским елементима.

Ј. Погачник и Ф. Здравец су периодизацију словеначке књижевности 20. века засновали на следећим естетским категоријама – *неоромантизам* (крај 19. века до 1918.), *експресионизам и социјални реализам* (1918–1952), *егзистенцијализам и структурализам* (од Другог светског рата до 70-их година). Њихов књижевно-историјски приступ укључује: разматрање социјалног, политичког и културног контекста словеначког народа, преглед књижевног развоја кроз најзначајније естетске постулате и појединачне ауторске поетике, анализу сталних књижевних облика и иновација, генолошке особености, сумирање изнетих запажања.

2. 4 Марија Митровић⁸, ауторка *Pregleda slovenačke književnosti*, на српском Марија Митровић (1941) је докторат (*Иван Цанкар и књижевна критика*) одбранила на Филолошком факултету у Београду, где је и предавала словеначку књижевност. Своја научна интересовања М. Митровић усмерила је ка проучавању новије словеначке књижевности, а посебно се истакла радовима о писцима словеначке модерне. Између осталог, учествовала је у приређивању следећих издања: *Песме* Јанка Керсника (1974), антологије *Mogućnosti čitanja: izbor iz savremenog slovenačkog eseja* (1978), избора из поезије Франца Прешерна (1979), *Изабране песме* Едварда Коцбека (1983), *На кланцу. Краљ Бетајнове* Ивана Цанкара (1983), антологије *Савремена словеначка поезија* (1988), а у оквиру издања Матице српске треба поменути следеће: *Савремена кратка проза* (1977), *Очишћење* Алојза Градника (1979), *Проза* Ивана Цанкара (1981). Радове је објављивала у часописима (*Књижевна историја*, *Зборник Матице српске за славистику*, *Летопис Матице српске*, *Књижевност и језик*, *Повеља*, *Slovenika*) и бројним зборницима радова. Студије Марије Митровић сведоче о изузетном компаративном и теоријском надахнућу (уп. истраживачке теме бајронизам и словеначки романтизам, словеначка усмена књижевност и романтизам, авангардни часописи у контексту словеначке периодике после 1918., проблеми превођења литерарних референци у постмодернистичкој поезији, и др.). Значајан допринос М.

Митровић дала је и у читањима српске књижевности – комедија Ј. Ст. Поповића, Б. Нушића и Д. Ковачевића, Домановићеве прозе, прозе Ј. Димитријевић, мотива мртве драге у поезији српских модерниста, Медитерана у српској прози 20. века, дела М. Црњанског и И. Андрића, итд. Учествовала је у писању уџбеника за средњу школу у коауторству са Јованом Деретићем и Златом Бојовић. За потребе предметне наставе приредила је монографију *Kralj Betajнове Ivana Cankara* (1982) и низ школских издања посвећених Цанкаревом делу.

језику, у предговору (1995: 5–12), експлицира особености рада на прегледу једне националне књижевности у специфичном (пост)југословенском контексту. Примарне интенције овог прегледа, по речима М. Митровић, усмерене су ка подстицању заинтересованости читаоца за целокупну словеначку књижевност и традицију. Књижевно-естетска релевантност је кључни критеријум у избору грађе, а преглед развоја књижевности другог народа може позитивно утицати на поимање књижевног развоја у целини. Словеначка књижевност у књижевноисторијској пројекцији Марије Митровић заснована је на уважавању специфичности историјско-политичких и друштвених фактора, а превласт је дата литерарним категоријама – књижевним родовима и врстама, те интертекстуалним укрштањима (према европским књижевностима и регионалним књижевностима).

Периодизацијски термин *модерна књижевност* се схвата као књижевна епоха која окупља неколико праваца XX века – *модерну, међуратну књижевност, књижевност у време НОБ-а и савремену књижевност*. *Модерна књижевност* (MITROVIĆ 1995: 185–186) сагледана је кроз призму хибридности стилских праваца и покрета. Опште одлике модерне књижевности су: свест о самосталности уметничког дела, одклон од миметичког начина стварања, већа брига за формалну структуру дела, својства се јављају и као последица промена у поимању света, филозофским и психолошким сазнањима, мења се позиција песничког субјекта, као и језик његовог дела, измењен однос према књижевној традицији и према друштвеној стварности.

Модерна је у словеначкој књижевности омеђена последњом деценијом 19. века када ђачке и друге литерарне дружине испољавају нове погледе на уметност и стваралаштво. Као завршна година словеначке модерне узета је 1918, уједно година смрти најплоднијег представника тога раздобља, Ивана Цанкара. Модерна је представљена кроз неколико струја – *импресионистичко-симболистичка струја, нова струја – словеначка варијанта натурализма и нови облици реализма*. *Импресионистичко-симболистичка струја* настаје као отпор дотадашњем реализму, а међу најзначајнијим представницима – И. Цанкаром, Д. Кетеом, О. Жупанчићем и Ј. Мурном – постоје велике стилско-идејне разлике. Доба словеначке модерне у знаку је препорода хуманистичких наука и свих уметности. Словеначки модернисти су истицали жељу за повезивањем са европским књижевним токовима, а са друге стране, су истицали „svoju duboku povezanost i uslovljenost domaćom, osobito usmenom tradicijom, kao i književnom, kulturnom i društvenom situacijom” (MITROVIĆ 1995: 189). Иновације се јављају у свим жанровима: мисаона поезија обogaђена је иронијом, сатиром, духовитошћу, родољубиву поезију употпуњавају осећања према велеграду и свету у целини, доминантни прозни жанр је цртица, роман карактерише фрагментарност приповедања, есејизација и лиризација епског, драмско стваралаштво користи подстицаје скандинавских натуралиста, Ибзена и Стриндберга. Процват доживљава и текућа књижевна критика – „od koje se očekuje da bude oštra i da se žestoko suprotstavlja svakom diletantizmu” (MITROVIĆ 1995: 190). *Словеначка варијанта натурализма* се програмски изјаснила за француски натурализам (Зола и Мопасан као узор), а, жанровски, за романе, новеле и драме са изразитом тенденцијом – човеково понашање је довођено у везу са његовим наслеђем. Доминантни тематски оквири – грађанска аморалност, алкохолизам, сексуалне заблуде – сме-

штени су у радничке четврти града. Ова струја паралелно делује са неоромантичарима те долази и до стапања појединих стилских одлика. Дати су портрети писаца: Франа Говекара, Алојза Краигера, Зофке Кведер. *Нови облици реализма* се јављају кроз следеће поетичке одлике: пародија и хумор служе као средства обрачуна са превазиђеним стилским и идејним својствима књижевних остварења; везаност за историју као извор тематско-мотивских садржаја, проза са сеоском тематиком се комбинује са социјалном проблематиком, модерни психолошки реализам, и др. У оквиру ове струје издвојени су репрезентативни представници: Фран Милчински, Иван Тавчар, Фран Салешки Финжгар, Милан Пугељ. Након осврта на струје у словеначкој модерни дати су портрети најзначајних аутора правца – Ивана Цанкара, Драготина Кетеа, Јосипа Мурна Александрова и Отона Жупанчича. Највише места дато је Цанкаровом делу, а схема излагања изгледа овако: општи осврт на књижевно дело писца у сагласју са биографским чињеницама, општи поглед на рану, бечку и позну фазу Цанкаревог књижевног дела, издвајање поетичких специфичности по жанровском принципу (кратка проза, новела, роман, драма, критика), завршни коментар, попис коришћене примарне и секундарне литературе. Код других, „мањих” писаца пажња је усмерена ка поетичким одликама њихових најзначајнијих остварења и иновацијама које су донели.

Књижевност између два рата се раслојава у две декаде. Прва декада (до пред крај 20-их година 20. века) склона је „*eskperimentu, traganju za novim književnim postupkom i jezikom*”, док је друга његова половина мање склона „*za istraživanje u samom književnom postupku i jeziku*” (MITROVIĆ 1995: 244). Експресионизам се у словеначкој књижевности јавља од средине друге до краја треће деценије 20. века. Словеначки експресионисти нису одбацили наслеђе (националног) симболизма, а од страних аутора уочен је утицај Рилкеа, Метерлинка, Витмена, Валјда и Тагоре. Главне поетичке особености експресионизма су: патетичност и драстичност израза, идеал дисхармоније и контраста, фрагментарност, утопизам, политички ангажман који води у правцу револуционарне измене свести и ка протесту унутар религиозног виђења света, одн. ка заговарању личне, индивидуалне религиозности у контексту свести о губљењу религије као догматске вере (MITROVIĆ 1995: 246–247). Најзначајнији представници експресионизма у Словенији су: С. Косовел, М. Јарц, Т. Селикшар, И. Прегељ и С. Грум. Доминантни родови/жанрови су остварени у оквиру поезије и драме, те краткој прози. Особеност словеначке књижевности се састоји у томе што се, уз експресионизам, јавио футуризам (најзначајнији представник Антон Подбевшек) и конструктивизам (делимично присутан код Сречка Косовела), а елементи надреализма срећу се код Косовела, Грума и Коцбека. *Нова стварност* се јавља пред крај треће деценије када експресионизам почиње да се мења под утицајем тзв. „нове стварности” (у немачкој књижевности се јавио 20-их година). *Социјални реализам* се јавља упоредо са утицајем нове стварности и под утицајем левичарске идеологије и позитивистичког поимања човека. Доминантни су роман и новела (Мишко Крањец, Прежихов Воранц, Антон Инголич, Цирил Космач), реалистички драмски текстови са социјалном проблематиком (Иван Потрч, Братко Крефт, Фердо Козак), поезија (Иго Груден, Миле Клопчић, Бодомил Фатур). Ово раздобље је стилски хетерогено јер се јављају дела која садрже елементе критичког и поетског

реализма, натурализма, експресионизма. Социјални реалисти тежиште стављају на тематско-мотивске садржаје и идејни аспект без потенцирања естетизма. На тај начин они окупљају најшири круг читалаца. М. Митровић (1995: 250–254) издваја значајније новине које је обележио међуратни период у словеначкој књижевности. Највећи успон доживљава роман – иновације су присутне у бројним подврстама: сеоски, историјски, колективни реалистички роман, ратни роман, роман о одрастању сопствене генерације, историјски роман-парабола, и др. Кратка проза обogaћена је гротескношћу у сликању човековог унутрашњег света, стилизацијом, асптракцијом и лиричношћу. У поезији су одбачене чврсте версификационе форме, песма често добија облик песме у прози, користе се библијске слике и симболи укључујући и развијене визије, апокалиптичне слике о крају света, приметан је утицај филма. Повећао се број драмских стваралаца што је утицало на преобликовање грађанске драме, историјске драме, сеоске драме, реалистичке драме са сеоском проблематиком, створен је низ кратких експресионистичких драма (најчешће једночинки). Књижевна критика такође доживљава успон, посебно у оквирима заједничке државе. Међуратни период у словеначкој књижевности је представљен кроз портрете најзначајнијих аутора – Изидора Цанкара, Владимира Левстика, Франца Бевка, Алојза Градника, Сречка Косовела, Мирана Јарца, Антона Водника, Јуша Козака, Славка Грума, Владимира Бартола, Прежихова Воранца, Мишка Крањеца и Божа Водушека. Портрети писаца углавном садрже основне био-библиографске податке, указује се на значај и новине које су донели, разматра се однос према традицији и савремености, тумаче се најзначајнија остварења.

Књижевност у доба народнослободилачког рата је чврсто повезана са етиком социјалне литературе у свим југословенским књижевностима. Најчешћа је поезија, проза се своди на репортажу и сећања, негују се једноставне драмске форме – скичеви и једночинке. Дати су портрети Карела Дестовника Кајуха и Франца Балантича.

Савремена словеначка књижевност је схваћена у најширем смислу – кроз све оне тенденције које су се јавиле после Другог светског рата. Прве послератне године обележава дехуманизација индивидуе, идејно-естетска стереотипност и схематичност која је водила књижевност у ћорсокак. Први наговештаји модернизоване поезије и прозе јавили су се у периодици, а касније, током 60-их и 70-их година, приметан је јак утицај европских и америчких модерних писаца из читавог 20. века. Оно што отежава приступ савременој књижевности јесте мала временска удаљеност и поетичка хетерогеност: „Svedoci smo čestih promena i zaokreta; tolika raznolikost mogućnosti i istovremeno prisustvo različitih poetika gotovo da onemogućuju pronalaženje uopštenijih formula.” (MITROVIĆ 1995: 322). У тадашњим прегледима најчешће поделе су оне на књижевне родове и на генерације, те се тај критеријум доследно примењује и у овом прегледу. Дати су прегледи словеначке поезије, прозе, драме и критике, а потом су размотрени портрети следећих писаца: Едварда Коцбека, Цирила Космача, Јожа Удовича, Бена Зупанчича, Андреја Хинга, Витомила Зупана, Доминика Смола, Дана Зајца, Грегора Стрнише, Вена Тауфера и Томажа Шаламуна. Најчешће је реч о завршеним опусима, о ствараоцима који су присутни и у предратном периоду, али који су значајна остварења написали после Другог

светског рата. Гледано у целини, методолошки поступак Марије Митровић, између осталог, подразумева: указивање на тематско-мотивске преокупације, композицију, мотивацију, слику света, идејне аспекте, језичко-стилске и жанровске елементе, издвајање кључних епизода (неретко и сажет приказ дела) како би се читалац мотивисао да прочита дело у целини, разматрање текст(ов)а у контексту ауторске поетике (генезе) и других сродних струјања (националних или европских), текстолошка запажања, повезивање експлицитних поетичких идеја са појединачним књижевним текстом, уочавање комплементарности белетристичког и критичко-есејистичког дела, увид у тадашњи књижевни живот у смислу односа критике/јавности према делима, исказивање вредносног суда са одговарајуће временске дистанце, принципи обједињавања једног опуса почивају на жанровским, тематским или хронолошким параметрима.

3. Закључне напомене

Периодизација словеначке књижевности 20. века је, у пројекцији Станка Јанежа, заснована на жанровском и хронолошком критеријуму, при чему се у оквиру жанровског критеријума, поред белетристичких жанрова узимају и друге форме културног живота, док хронолошки критеријум подразумева и издвајање књижевних генерација. Антон Слодњак је своју периодизацију засновао на функцији коју књижевност остварује у националним оквирима. Јоже Погачник и Франц Задрavec су периодизацију утемељили на естетским и типолошким мерилима. Најпотпунија периодизација је она коју је понудила Марија Митровић, што је и разумљиво, будући да њена периодизација уважава раније књижевноисторијске радове и утемељена је на књижевно-естетској релевантности. Дакле, као критеријуми периодизације словеначке књижевности 20. века узети су хронолошки, жанровски, естетски и типолошки критеријуми. Граничници периодизације се, у већој или мањој мери, поклапају код свих горенаведених аутора, а изведени су из ширих друштвено-историјских прилика и довеђења у везу са националним књижевним збивањима.

Цитирана литература

- KOVAČ 2012: KOVAČ, Zvonko. „Kanonski tekstovi i interkulturni pisci „u regiji”. U: Velimir Visković (ur.). *Sarajevske sveske*, 37/38 (2012): 130–136. <<http://www.sveske.ba/files/brojevi/Sarajevske%20sveske%2037-38%20small.pdf>> 26. 10. 2021.
- JUGOSLOVENSKI KNJIŽEVNI LEKSIKON 1984: *Jugoslovenski književni leksikon*. Drugo dopunjeno izdanje. Ur. Živan Milisavac. Novi Sad: Matica srpska, 1984.
- STRSOGLAVEC 2012: STRSOGLAVEC, Đurđa. „Južna slavistika u Ljubljani”. U: Velimir Visković (ur.). *Sarajevske sveske*, 32/33 (2012): 131–134. <<http://www.sveske.ba/files/brojevi/Sarajevske%20sveske%2032-33%20small.pdf>> 26. 10. 2021.
- TUTNJEVIĆ 2011: TUTNJEVIĆ, Staniša. „Počeci i razvojni put slovenačke književnosti”. *Razmeđa književnih tokova na Slovenskom Jugu*. Beograd: Službeni glasnik, 2011, str. 96–119. [orig.] ТУТЊЕВИЋ, Славиша. „Почеци и развојни пут словеначке књижевности”. *Размеђа књижевних токова на Словенском Југу*. Београд: Службени гласник, 2011, стр. 96–119.

- JANEŽ 1959: JANEŽ, Stanko. *Istorija slovenačke književnosti*. Prema drugom slovenačkom pre-rađenom izdanju u saradnji s Miroslavom Ravbarom. Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša”, 1959.
- MITROVIĆ 1995: MITROVIĆ, Marija. *Pregled slovenačke književnosti*. Novi Sad–Sremski Karlo-vci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1995.
- POGAČNIK i ZADRAVEC 1973: POGAČNIK, Jože i Franc Zdravec. *Istorija slovenačke knjiže-vnosti*. Prevod Marija Mitrović i Milorad Živančević. Beograd: Nolit, 1973.
- SLODNJAK 1972: SLODNJAK, Anton. *Istorija slovenačke književnosti*. Preveo Milan Rakoče-vić. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1972. [orig.] Слoдњaк, Aнтoн. *Истoријa слoвeнaчкe књижeвнoсти*. Пpeвeo Милaн Рaкoчeвић. Бeoгpaд: Зaвoд зa yдбeникe и нaстaвнa сpeдствa, 1972.

Stefan Simonović

THE PERIODIZATION OF SLOVENIAN LITERATURE OF THE 20TH CENTURY IN HISTORIES OF LITERATURE FOR YUGOSLAV AEREA

Having considered thesis that histories of literature, as most relevant and most comprehensive synthesis of literature development, reconstruct literary past and/or present, in this paper we tend to determine principles of periodization and point out main phases in the development of the Slovenian literature of 20th century. The corpus consists of histories of Slovenian literature by Stanko Janež (1959), Anton Slodnjak (1972), Jože Počanik and Franc Zdravec, including literary-historical review by Marija Mitrović (1995). In this paper we will also examine Serbo-Slovenian cultural dialog within socialist Yugoslavia.

Keywords: Slovenian literature of the 20th century, periodization, Stanko Janež, Anton Slodnjak, Marija Mitrović, South Slavic comparative studies